

Оно што остаје – оно што траје Александра Вранеш (21. 9. 1960 – 17. 6. 2025)

Бојан М. Ђорђевић, Катедра за библиотекарство и информатику, Филолошки факултет, Универзитет у Београду, Студентски трг 3, 11000 Београд, Србија, nalesko1965@gmail.com
 <https://orcid.org/0000-0002-0970-2338>

Колико утехе може бити када неко попут Александре Вранеш тако неправедно, непоштено и прерано оде? За породицу и њене ближње готово утехе да нема. Остају успомене, љубав и незаборав. Шта, међутим, бива са онима који су Александру Вранеш лично познавали и са њом сарађивали на разним пословима? Шта за њих, као и оне који су је познавали преко њеног јавног ангажмана и њених научних радова, може остати као трајни њен траг, обележје да је била ту, радила, стварала и живела, сем за породицу, још и за културу свога народа и своје земље? То је, пре свега, и изнад свих ефемерних чињеница, њен допринос институционалном и научном ареалу у коме је пребивала и за који је неуморно радила.

Од најмлађих дана, након свршетка школовања на Катедри за југословенске књижевности Филолошког факултета у Београду, Александра Вранеш нашла је свој пут, јасан и несумњив, у библиотекарству у најширем смислу тога појма. Пут је, међутим – као и сви други путеви којима нас наше жеље, али и сам живот воде – био пун кривина, меандара и искушења која је Александра Вранеш превазилазила својом енергијом, знањем, посвећеношћу – а надасве љубављу према своме послу (она је често знала да то назове занатом) и култури и традицији свога народа.

Отуда не треба да чуди што би попис установа у којима је Александра Вранеш несебично се дајући оставила свој обол, траг и резултате – а на крају се показало и свој живот – био готово непрегледан. Нигде она није била реда ради, и почаст ради. Свуда је радила неуморно, јасно се фокусирајући на проблеме и решавајући их. А то је могла јер је имала још један редак дар – да одабере праве сараднике и да их мозаички уклопи и пренесе на њих део послова, одговорности и задовољства урађеним. Али, наравно, највећи терет увек је остављала себи. И увек би са њима делила заслуге за учињено и испуњено. И увек би само на себе преузимала одговорност за оно што не би испало како ваља – на срећу, било је то ретко, а са протоком времена и искуством таквих омашки више није

било. Стога, њен самопрегорни рад на Филолошком факултету (чији је била и декан од 2010. до 2016. године), у Народној библиотеци Србије, Матици српској, Српској академији наука и уметности, Андрићевом институту у Вишеграду (где је утемељила и руководила Одељењем за књижевност), Библиотекарском друштву Србије (чији је председник била од 2004. до 2009. године), Задужбини „Десанка Максимовић” (где је урадила неизмерно важне послове пописа и описа рукописне заоставштине и суделовала у изради целокупних дела песникиње), Националном савету за високо образовање, не може бити ни заборављен ни заобиђен. Последњу годину свога радног – а показало се и животног – века провела је Александра Вранеш на Државном универзитету у Новом Пазару, где је учинила све – и наравно успела – да се овај универзитет акредитује и где је утемељила изучавање библиотекарства као равноправне научне дисциплине. Својим радом у свим овим – и многим другим – институцијама Александра Вранеш је оставила завршене и заокружене послове на којима су се могли касније градити нови прилази и нови приступи. На тај начин оставила је неизбрисив траг у ономе што се уобичајено зове културна институционалност и културна историја једне земље и народа.

Њено највеће животно прегнуће, међутим, јесте – и остаће заувек као прва асоцијација на њено име и лик – Катедра за библиотекарство и информатику на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Накратко покренута 1963. године, па само након неколико година угашена, Катедра за библиотекарство и информатику нов живот – који траје до дана данашњег – доживела је управо захваљујући Александри Вранеш, која ју је изнова основала (она је више волела израз „обновила”) и, важније чини се од тога, модернизовала до мере какву овакве и сличне катедре имају широм света. Највећи део своје каријере она је и провела као управник ове Катедре и храбро се суочавала са свим искушењима и изазовима, успевајући да у њима нађе подстрек и могућности за даљи развој изучавања не само библиотекарства, већ и других информационаих наука. Тако је избегла опасност да Катедра постане нека врста струковних студија и научно је утемељила њено постојање на факултету на коме се првенствено изучава филологија, показујући корист информационаих наука за свеобухватна филолошка и културолошка истраживања. Иако чврсто укорењена у библиотекарској науци, Александра Вранеш знала је да се студентима мора пружити широко образовање, па је радила на томе да се развију студије информатике, а са тзв. болоњским процесом покренула је курсеве архивистике и музеологије. Доводећи праве сараднике, који су разумели њену концепцију, учинила је заједно са њима од Катедре за библиотекарство и информатику центар информационаих наука у нашој земљи. Већ само то обезбедило јој је место у историји Филолошког факултета и Универзитета у Београду.

Ипак, као документарни, трајни и прворазредни траг о научној делатности Александре Вранеш остаће њене монографије и научне студије, библиографије и описи рукописа, приређене књиге и документи, све оно што једнога научника – а она је то била свим својим бићем – утемељује у културу једнога народа и једне

државе. О томе сведочи већ списак њених радова који броји неколико стотина јединица. Дубље проничући у њих, пажљиви и посвећени читалац може да види како се Александра Вранеш бавила науком на једини прави начин – темељно је и дуго истраживала, приступала темама којима се бавила интердисциплинарно и са широким захватом, минуциозно анализирала и најзад пружала на поузданим темељима засноване и јасне синтезе. Њено поље истраживања било је – мало је рећи – широко: историја и теорија библиотекарства, документалистика, дигитализација, историја библиотека, библиографија, мемоаристика. Ако би се у овом тренутку и у оваквој ситуацији тражило да се издвоје њени највећи доприноси, не би се могли заобићи наравно сви они, како их је Павле Поповић називао, „ситни приноси” који су то само по обиму текста, а нипошто по дубини увида и научним резултатима. Они су разбацани по десетинама часописа и будући библиограф трагаће за њима и откривати њихов потенцијал и њихов допринос нашој култури. Но, њене монографије остају оно што представља синтезу и врхуни њен живот и дело. Ако се уопште може бирати, издвојили бисмо три. Једна је *Основи библиографије* (доцније допуњена и објављена под називом *Основи теорије и историје библиографије*) у којој смо напокон добили монографију која је стуб сазнања о овој изузетно важној научној дисциплини дуго и предуго у нас потцењиваној и багателисаној. Скретањем пажње на корифеје ове науке, историјским прегледом, а онда и теоријским образлагањима, Александра Вранеш је прва у нас целовито обухватила ову област и показала какво је њено стање, у ком смеру даље треба ићи и којим се знањима опремити да би се било библиограф од нерва и заната. Своја историјско-теоријска истраживања она је практично поткрепила својим бројним библиографијама које су увек минуциозно и исцрпно рађене. Затим, њена монографија о високошколским библиотекама није ништа мање значајна, јер је указала на овај специјални тип библиотека као својеврсну симбиозу културе и науке, најширег просветитељства и универзитетског образовања, сводећи закључке на јасне смернице о развоју овакве врсте библиотека у нас. Као тестаментарно дело остаје последња монографија Александре Вранеш под називом *Библиотеке за децу*, коју је довршила неколико дана пре своје смрти, бивајући и на тај начин доследна себи и своме ставу да започети послови морају бити завршени. Иза овог крајње сведеног и неутралног наслова крије се са љубављу, топлином и надахнућем писана књига о библиотеци као својеврсном дечјем уточишту. Има у њој, наравно, и крајње стручних увида, какви су они о законској регулативи и положају и улози библиотека за децу у општем библиотечком систему, укључујући ту и школске библиотеке. Али, идући изван и преко овога, Александра Вранеш сачинила је разним нијансама осенчену слику библиотеке за децу као простора учења и сазнавања, али и простора игре и бајковитости, те буђења дечјих емоција и размишљања. Скрупулоузно писана и на теоријским темељима заснована, ова књига прелази праг научне монографије и искорачује у свет маштовитог и посвећеног приступа библиотекарима који се у своме раду сусрећу са најмлађом и најзахтевнијом категоријом читалаца. Писана је

– то се јасно види – са љубављу и разумевањем за колеге библиотекаре и за децу. Са оном љубављу и захвалношћу којом је прожет и научни и јавни рад Александре Вранеш. А то је иста она љубав и захвалност са којом ће се они који су је познавали и са њом живели и радили сећати.